

УДК 34:[796:341.9]

DOI <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2022.1.5>

Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент Національної академії правових наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5521-0839>

Харитонova Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент Національної академії правових наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9681-9605>

МІСЦЕ СПОРТИВНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА У СИСТЕМІ ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню місця спортивного приватного права в системі права. Автори статті дійшли висновку, що зараз немає підстави стверджувати про існування спортивного права, як окремої галузі права. Втім, цілком доцільно розглядати спортивне приватне право, як концепт, що виступає підґрунтям для упорядкування цивільних відносин у межах сфери спорту. Зокрема, до напрямів регулювання спортивного приватного права (спортивного права у вузькому сенсі) автори статті відносять такі:

1) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються спортивних відносин: засади правового регулювання; застосування аналогії закону та права; визначення підстав виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері спортивних відносин; забезпечення самозахисту та захисту суб'єктивних прав; визначення правового режиму об'єктів цивільних прав, зокрема, земельних ділянок, прав інтелектуальної власності, інформації, як такого об'єкту; правочини у галузі спортивної діяльності; представництво; захист особистих немайнових прав фізичної особи тощо;

2) положення цивільного законодавства, що стосуються суб'єктного складу спортивних відносин: про створення та припинення юридичних осіб у сфері спорту; норми, що опосередковують внутрішньо корпоративні відносини; захист прав корпорацій тощо;

3) положення цивільного законодавства, що стосуються прав інтелектуальної власності: визначення об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері спорту; захисту прав інтелектуальної власності, норми про ліцензійні угоди тощо;

4) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються договорів та положення, які стосуються окремих видів договорів у сфері спорту;

5) положення цивільного законодавства, що стосуються недоговорних відносин у сфері спорту: про оголошення винагороди, конкурсу тощо; діяльність у сфері спорту в інтересах іншої особи без повноважень; відшкодування шкоди, завданої у сфері спорту; повернення безпідставно отриманого (збереженого) майна у цій сфері тощо;

6) положення цивільного законодавства, що стосуються спадкування спортивного майна: спадкування інтелектуальної власності у цій сфері, авторських прав на них тощо; поділ успадкованих прав на спортивні винагороди між спадкоємцями; переходу таких прав за спадковим договором тощо;

Оскільки схожу структуру може мати не лише «спортивне право», а й інші подібні концепти (підприємницького права, корпоративного права та ін.), автори статті пропонують виокремлення «спортивного права у спеціальному сенсі». При цьому до відповідного нормативного масиву мають бути віднесені лише ті норми, що стосуються суто сфери спорту: відносини, що виникають при укладенні контрактів, створенні та використанні спортивного обладнання тощо.

Ключові слова: спортивне право, спортивне приватне право, галузь права, комплексна галузь права, правовідносини.

Kharytonov Ye.O., Kharytonova O.I. THE PLACE OF SPORTS PRIVATE LAW IN THE LAW SYSTEM

The article is devoted to the study of the place of private sports law in the legal system. The authors of the article came to the conclusion that now there is no reason to claim the existence of sports law as a separate branch of law. However, it is quite appropriate to consider private sports law as a concept that serves as a basis for the regulation of civil relations within the field of sport. In particular, the authors of the article include the following in the areas of regulation of private sports law (sports law in the narrow sense):

1) general provisions of civil law relating to sports relations: principles of legal regulation; application of analogy of law and law; determining the grounds for the emergence of civil rights and obligations in the field of sports relations; ensuring self-defense and protection of subjective rights; determination of the legal regime of objects of civil rights, in particular, land plots, intellectual property rights, information as such object; transactions in the field of sports activities; representation; protection of personal non-property rights of an individual;

2) provisions of the civil legislation concerning the subject structure of sports relations: on creation and termination of legal entities in the field of sports; norms that mediate internal corporate relations; protection of corporate rights;

3) provisions of civil legislation relating to intellectual property rights: definition of objects of intellectual property rights in the field of sports; protection of intellectual property rights, rules on license agreements;

4) general provisions of civil law relating to contracts and provisions relating to certain types of contracts in the field of sport;

5) provisions of civil law relating to non-contractual relations in the field of sports: the announcement of rewards, competitions; activities in the field of sports in the interests of another person without authority; compensation for damage caused in the field of sports; return of unjustifiably obtained (saved) property in this area;

6) provisions of civil law relating to the inheritance of sports property: inheritance of intellectual property in this area, copyright in them, etc.; division of inherited rights to sports awards between heirs; transfer of such rights under the inheritance agreement.

Since not only "sports law" can have a similar structure, but also other similar concepts (business law, corporate law, etc.), the authors of the article propose the separation of "sports law in a" special sense ". At the same time, only those norms that relate purely to the sphere of sports should be included in the relevant normative array: relations that arise when concluding contracts, creating and using sports equipment, and so on.

Key words: sports law, private sports law, branch of law, complex branch of law, legal relations.

Перед тим, як визначати місце спортивного приватного права у системі права, маємо дати характеристику спортивного права, що є більш загальною категорією.

Попри те, що останнім часом термін «спортивне право» широко використовується як науковцями, так і практиками для позначення норм, що стосуються сфери існування спортивних відносин, загально визнане бачення сутності цього явища у вітчизняній юриспруденції ще не сформувалося. У процесі дискусій з'ясувалося існування серйозних розбіжностей щодо розуміння юридичної природи, змісту та обсягу поняття «спортивного права».

Пристаючи до розгляду питань, пов'язаних з проблематикою цього дослідження, відзначимо, що, попри розмаїття позицій стосовно розуміння його поняття та сутності, «спортивне право» у більшості випадків пропонується розуміти як сукупність норм, що регулюють відносини в сфері спорту, охороняють та захищають права учасників цих правовідносин, характеризуючи його при цьому іноді як самостійну, а іноді як комплексну галузь права.

Деякі автори, ведуть мову не про «спортивне», а про «фізкультурно-спортивне право», котре «у відповідності з чинними джерелами нормативного й доктринального характеру», як «самостійна галузь права (тут і далі підкреслено нами – Є.Х., О.Х.), повинна представляти собою конкретно визначену сукупність правових норм і положень, що регулюють стосунки не тільки у сфері фізичної культури, спорту, а й у всій фізкультурно-спортивній індустрії взагалі» [1].

На думку А.М. Апарова, спортивне право, як комплексна галузь права, набуло всіх ознак відносної самостійності та характеризується комплексністю норм, а тому і наявністю особливих механізмів правового регулювання, що спрямовані на ефективне збалансування між собою приватних та публічних елементів в означеній сфері [2, с. 7].

Деякі автори, прагнучи підкреслити значення та оригінальність «спортивного права», іменують його «самостійною комплексною галуззю права» [33, с. 251], у зв'язку з чим виникає необхідність розмежування «самостійних» та «несамостійних» комплексних галузей права, існування яких і без того викликає сумніви.

Інші автори, досліджуючи «спортивне право» у різних ракурсах, розглядають його то як «комплексну галузь права», то як «галузь законодавства», то як «галузь юридичної науки», то як «учбову (навчальну) дисципліну» [4].

Враховуючи існування різних позицій стосовно сутності категорії «спортивне право», розглянемо спочатку найбільш радикальну позицію, прихильники якої обстоюють існування самостійної галузі «спортивне право» (У більшості випадків йдеться про спортивне право як «галузь права», хоча існує й думка, згідно якій воно є галуззю законодавства).

Аналізуючи цю позицію, передусім, зауважимо, що практично усіма авторами, які виступають за визнання спортивного права галуззю права, доцільність такого рішення обґрунтовується значимістю відповідних відносин у бутті суспільства, існуванням відповідних законодав-

чих актів на міжнародному та національному рівнях тощо.

Така мотивація зрозуміла з погляду емоційного, але не може замінити раціональну складову аргументації. Вольове, зроблене всупереч об'єктивно існуючим закономірностям буття правової системи, визнання спортивного права галуззю права (байдуже, самостійною чи комплексною) не позбавляє необхідності врахування цих закономірностей при законотворчості, систематизації законодавства тощо.

Визначенню сутності спортивного права має передувати обрання методологічних засад досягнення поставленої мети. Зокрема, мають бути обрані засади розуміння права взагалі, від чого, власне, і залежить бачення сутності спортивного права, як частини цілого, а відтак бачення сутності спортивного приватного права, як частини більш загального поняття «спортивне право».

У зв'язку з цим варто згадати практично важливий поділ права на два види: загальносоціальне, коли правом визнаються суспільні явища недержавного походження й функціонування, і спеціальносоціальне, коли правом визнаються явища виключно державного походження [5].

У другому випадку йдеться про юридичний позитивізм, який полягає в тому, щоб визнавати цінностями тільки норми позитивного права і зводити кожне право до норм, що діють у певну добу і у певній державі, не звертаючи увагу на те, справедливе це право чи ні. Завдяки цьому право постає автономною дисципліною, що ототожнюється з волею держави, виразом якої є таке право.

З наведених вище дефініцій «спортивного права», як сукупності (системи) правових норм, випливає, що вони ґрунтуються на позитивістському праворозумінні.

Однак з позиції такого підходу, для виокремлення галузі права (у тому числі, й «спортивного права») мають значення наявність власного предмету, методу, принципів правового регулювання, правового режиму тощо.

Що стосується спортивного права, то властивими практично усім дефініціям, які пропонуються прихильниками виокремлення галузі «спортивне право», можна вважати лише дві ознаки: 1) спортивне право це сукупність (система) норм, 2) ці норми регулюють «спортивні відносини» (або відносини «у галузі фізкультури і спорту»).

Перша з цих ознак свідчить про обрання у якості методологічного підґрунтя характеристики спортивного права нормативістського підходу, оскільки «право» розуміється як «сукупність норм».

Друга ознака має метою виокремлення сукупності норм «спортивного права» поміж інших правових норм шляхом вказівки на їх зв'язок зі сферою спорту. У зв'язку з цим поняття «спортивні відносини – (відносини у галузі спорту, фізкультури і спорту)» фактично набуває значення єдиного критерію існування «галузі спортивного права».

Враховуючи цю обставину, зауважимо, що до «спортивних відносин» багато хто відносить широке коло різноманітних відносин у галузі фізкультури і спорту, які регулюються нормами цивільного, господарського, адміністративного, трудового, податкового та ін. законодавства.

Разом із тим, була висловлена раціональна пропозиція щодо максимально спрощеного розуміння предмету спортивного права – «спортивних відносин», котрі визначають як суспільні відносини, що складаються у процесі спортивної діяльності та занять спортом [3].

Хоча таке визначення спортивних відносин виглядає дещо «розмитим», однак шляхом систематичного тлумачення понять «спортивна діяльність» та «заняття спортом» можна визначити цілком придатне для вживання уявлення про коло суспільних відносин, які мають бути предметом «спортивного права».

Припускаючи можливість існування кожної зі згаданих позицій, з'ясуємо гіпотетичну однорідність відносин, що є тут предметом правового регулювання, а потім розглянемо обґрунтованість виокремлення відповідного правового масиву та ступінь його відокремленості. Адже будь-які зусилля законодавців створити галузь права чи законодавства не можуть завершитися успішно, якщо предметом регулювання слугують різні відносини.

Співвідношення між «фізкультурно-спортивними відносинами» та «спортивними відносинами» виглядає як часткове накладення кіл, оскільки не всі «фізкультурні» відносини є «спортивними», і не всі «спортивні» – є «фізкультурними». Разом із тим, усі «спортивні відносини» можемо вважати частиною більш широкого поняття «фізкультурно-спортивні відносини».

Враховуючи викладене вище, «спортивні відносини» можна вважати відносно цілісним «єдиним» предметом правового регулювання лише з істотними застереженнями, що вже саме по собі ставить під сумнів коректність постановки питання про розгляд «спортивного права», як окремої галузі права.

Вихід тут вбачається у розрізненні «спортивних відносин» і «відносин, пов'язаних зі сферою спорту».

Головна відмінність між ними полягає в тому, що «спортивні відносини» не можуть існувати поза сферою саме спорту (наприклад, відносини, пов'язані з організацією і проведенням спортивних змагань, відносини оздоровчої фізкультури, фітнесу тощо), а якщо й існують, то набувають у цій сфері сутнісних особливостей, зумовлених властивостями сфери (наприклад, страхування життя та здоров'я, завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки під час змагань тощо).

Що стосується «відносин, пов'язаних зі сферою спорту», то вони є відносинами «універсальними», тобто такими, що можуть виникати у різних сферах буття, набуваючи найменування «спортивних» лише завдяки своєму існуванню у сфері спорту (наприклад, відносини власності на спортивні обладунки, договори їхнього відчуження тощо).

На практиці це означає, що спортивні відносини можуть регулюватися актами, передусім, цивільного та адміністративного законодавства, як двох основних регулятивних галузей вітчизняного законодавства.

При цьому в цивільному законодавстві застосовуються, головним чином, засоби приватно-правового регулювання внаслідок чого виникають правовідносини приватноправового типу, а у адміністративному – публічно-правового.

Разом із тим, публічно-правові за своєю сутністю спортивні відносини, можуть складатися і в галузі цивільного права. Врахування цієї обставини має практичне значення, оскільки на практиці це означає, що такі відносини регулюються актами законодавства і не можуть бути змінені або припинені домовленістю їх учасників.

Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на спортивні об'єкти, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері спорту, спадкування спортивного майна за заповітом тощо, належать до приватноправової сфери правового регулювання. Вони можуть бути «спортивними», але є вагомими підстави кваліфікувати їх як «відносини, пов'язані зі сферою спорту».

Такі відносини переважно є регулятивними, але можуть також супроводжуватися цивільними організаційними відносинами (у випадку створення юридичних осіб тощо).

Зазначене зумовлює виникнення сумнівів у існуванні єдиної (цілісної, окремої) галузі спортивного права, котрі зростають ще більше внаслідок безрезультатності спроб знайти єдиний метод правового регулювання, в якому були б відображені засади, властиві відповідній галузі.

Розглядаючи метод правового регулювання як критерій виокремлення галузі права, виходимо з того, що він є сукупністю специфічних прийомів юридичного впливу на учасників суспільних відносин у певній сфері буття суспільства.

При цьому враховуємо первісне розділення імперативного та диспозитивного методів правового регулювання, як головних прийомів юридичного впливу, що визначають головне у правовому статусі суб'єктів, у їх вихідних юридичних позиціях.

Імперативний метод (метод субординації) характеризується тим, що регулювання здійснюється «згори вниз» і ґрунтується на владно-імперативних засадах. Відтак публічно-правові галузі охоплюють інституції та інститути, що функціонують у «вертикальній площині» суспільних відносин, ґрунтуються на засадах влади і підпорядкування (субординації) суб'єктів відповідних правовідносин.

Диспозитивний метод (метод координації) характерний для регулювання на засадах формальної рівності, ініціативності та вільного розсуду учасників відповідних відносин. На процес такого регулювання впливає активність учасників суспільних відносин, які регулюються за його допомогою. У характерних рисах диспозитивного методу проявляються особливості приватного права як наднаціонального феномену, що складається, передусім, із сукупності гуманітарних ідей, правових принципів, правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремої особи (людини).

Оскільки диспозитивний та імперативний методи розглядаються як характерна риса, відповідно, приватного чи публічного права, доцільно далі звернутися до розгляду класичної дихотомії «приватне право-публічне право», яка відома вже більше двох тисяч років [6, С. 35-36].

Особливої популярності набуло визначення приватного і публічного права, що міститься у першому фрагменті книги I Дігест Юстиніана у вигляді сентенції відомого римського юриста Ульпіана. Останній розрізняв приватне і публічне право у залежності від того, чиєї користі воно, насамперед, стосується: суспільної (державної) чи приватної (окремих осіб).

Практично до початку XIX ст. сентенція Ульпіана сумніву не піддавалась, а потім з'явилася низка нових критеріїв. Зокрема, зазначалося, що у публічному праві ціле (держава) є метою, а окрема людина грає другорядну роль, а у приватному праві окрема людина сама є метою і будь-яке правове відношення є лише засобом для її

існування або особливого становища, відмінність між приватним та публічним правом розуміють, передусім, як різницю в інтересах, що мають захищатися: приватне право захищає приватні інтереси окремих осіб, публічне право – інтереси держави, загальні, суспільні інтереси, поділ права на приватне і публічне своїм критерієм має суб'єкт правовідносин та ін.

На українських територіях дискусія щодо значення поділу права на приватне та публічне триває з XIX ст. і наразі не завершена [7, 8, 9, 10].

Характерним для праць останнього часу є акцентування уваги на тому, що для визначення як приватного, так і публічного права, недостатньо лише вказівки на різне коло інтересів, яких вони стосуються, специфічність суб'єктного складу відповідних відносин тощо. Пропонується враховувати також, що приватні та публічні відносини регулюються у різний спосіб та низку інших ознак.

Для публічного права характерним є специфічний юридичний порядок «влади-підпорядкування», у відповідності з яким особи, що мають владу, можуть однобічно та безпосередньо, без додаткових рішень інших інстанцій, визначати поведінку інших осіб, а вся система владно-примусових інституцій загрозою примусу і його застосуванням забезпечує повну і точну реалізацію приписів влади. Відповідно усі інші особи повинні такому примусу підкорятися. Звідси впливають й усі інші принципи публічного права: різниця у правовому статусі осіб, ієрархічність становища і різний обсяг владних повноважень у компетентних осіб, наявність власної, «відомчої» юрисдикції, певне обмеження можливості вирішення спірних питань судом.

З урахуванням викладеного, «публічне право» можна визначити як сукупність правових норм, що складають особливу функціонально-структурну систему, яка з метою урегулювання і захисту суспільних інтересів за допомогою розпоряджень переважно імперативного характеру регламентує відносини за участю держави, а також між суб'єктами, які є фігурантами держави або знаходяться у відносинах влади і підкорення.

Характерними рисами приватного права є те, що воно:

1) ґрунтується на визнанні людини (особи) самостійною цінністю: людина визнається не засобом, а метою права;

2) покликане регулювати відносини між приватними особами, забезпечуючи «суверенітет» кожної;

3) ставить на чільне місце приватний інтерес: акцентує увагу на економічній свободі, вільному самовираженні та рівності товаровиробників, захисті прав власників (у томі числі, від сваволі держави);

4) виходить з можливості вільного волевиявлення приватних суб'єктів при реалізації їхніх прав;

5) припускає широке використання договірної форми регулювання цивільних відносин;

6) містить норми, які «звернені» до суб'єктивного права і забезпечують його судовий захист;

7) характеризується переважанням диспозитивних норм;

Значною мірою ці риси визначаються самою сутністю приватного права, як такої частини об'єктивного права, через відповідні норми та інститути якої реалізується природне «право свободи».

До цього додамо, що від санкціонування приватних відносин або забезпечення захисту інтересів їх учасників державою характер приватно-правового регулювання не змінюється, оскільки в ідеальному варіанті закони держави повинні відповідати приписам і положенням природного права, а в реальному контексті – якщо і не відповідають, то повинні прагнути цього (якщо, звичайно, йдеться про громадянське суспільство і правову державу).

Категорії «приватне право» та «публічне право» у сукупності утворюють загальну (наднаціональну) систему об'єктивного права, що є складовою частиною цивілізації (культури). Таким чином, розділення права на публічне і приватне є не просто класифікаційним розмежуванням, це – результат врахування існування якісно різних сфер правового регулювання. Від початку розвитку цивілізації, коли право виникає як концепт, воно може розглядатися, з погляду теорії, як система, що складається з двох відносно самостійних сфер – публічного права і приватного права. При цьому якість права у цілому визначається ступенем розвитку кожної з них. Недоліки у цьому відношенні і тим більше недооцінка котроїсь з названих сфер призводять до деформації уявлення щодо правової системи, її однобічної характеристики, вад концепту а відтак і наступного розвитку відповідних галузей.

Зауважимо, що суспільні відносини у галузі приватного права за певних умов можуть опосередковуватися іншими (не юридичними) нормами. У зв'язку з цим у цій галузі можлива ситуація, коли цивільні відносини сторін взагалі можуть не потребувати правового втручання.

Грунтуючись на запропонованому вище розумінні концепту приватного права та враховуючи існування тенденції ототожнення понять «приватне право» та «цивільне право», а відтак вживання їх як синонімів [11, 12, 13] далі маємо розглянути, як співвідносяться названі категорії.

Передусім, маємо зазначити, що, оскільки приватне право, так само як і право публічне, є наднаціональною системою права, некоректно вести мову про «приватне право України», «приватне право Франції», «приватне право Німеччини» тощо. Натомість, має йтися про «традицію приватного права в Україні», «традицію приватного права у Франції», «традицію приватного права у Німеччині», і відповідно про галузі національного права: «цивільне право України», «цивільне право Франції», «цивільне право Німеччини» тощо.

Отже, цивільне право, що розглядається під таким кутом зору, є проявом приватного права на рівні національних правових систем, виступаючи тут як галузь національного права (цивільне право у об'єктивному сенсі, позитивне цивільне право).

Під таким кутом зору виправданим є розуміння цивільного права України як сукупності концепції, ідей та правових норм, що визначають правовий статус приватної особи, підстави придбання та порядок реалізації такою особою цивільних прав та обов'язків, а також засади захисту її прав та інтересів.

При цьому слід зауважити, що поділ права на приватне і публічне є науковою абстракцією, яка дозволяє у найбільш загальних рисах характеризувати два головних напрями правового регулювання суспільних відносин. Саме тому аналіз категорії приватного права, як правило, супроводжується характеристикою і права публічного, котре визначають як сукупність правових інституцій, правил та норм, що є основою функціонування, певним чином, структурованої владно-організаційної системи, за допомогою якої шляхом використання імперативного методу досягається мета забезпечення публічного правопорядку і в кінцевому підсумку – реалізації та захисту прав людини [14].

Оскільки приватне право разом із правом публічним у сукупності утворює єдину загальну (наднаціональну) систему об'єктивного права, що є складовою частиною культури, то поділ права на публічне і приватне є не просто класифікаційним розмежуванням, це – якісно різні сфери правового регулювання. З перших стадій розвитку цивілізації право так і розвивається у складі

двох відносно самостійних сфер – публічного і приватного права. При цьому якість права в цілому визначається розвитком кожної з них. Недооцінка суспільством якоїсь із цих сфер призводить до деформації всієї правової системи, її однобічності.

На основі такого розуміння суті приватного і публічного права можна встановити їхнє значення для регулювання спортивних відносин, характер співвідношення публічних або приватних елементів у їхньому регулюванні. Скажімо, при визначенні характеру взаємовідносин спортивних організацій та спортсменів з державою, встановленні державних гарантій здійснення такої діяльності, оподаткуванні тощо – застосовуються публічно-правові засади. Тут враховується, передусім, сукупний колективний інтерес, застосовується імперативний метод правового регулювання, діють принципи публічного права. З іншого боку, для регулювання відносин, що виникають з договорів між приватними особами, котрі діють, як юридично рівні суб'єкти, повною мірою придатні норми приватного права.

На рівні національного права це знаходить відображення у розрізненні галузей національного права, які виступають як прояв засад приватного або публічного права при регулюванні відповідних груп відносин. Проте, як зазначалося, хибним було б ототожнювати приватне право з цивільним, а публічне – з адміністративним. Натомість йдеться про те, що у цивільному праві, головним чином, проявляються засади, правила та норми приватного права, а у праві адміністративному – проявляються засади та норми публічного права.

Що стосується реальних відносин, то вони підлягають регулюванню на засадах приватного або публічного права в залежності від їх конкретного змісту. На рівні національного права це знаходить відображення у розрізненні галузей національного права, що виступають як прояв засад приватного або публічного права при регулюванні відповідних груп відносин.

У пошуках критеріїв їхнього розмежування, а відтак, виокремлення цивільного права, як галузі національного права, науковці традиційно звертаються, передусім, до характеристики його предмету та методу.

Диспозитивний та імперативний методи у різному співвідношенні присутні у галузевих методах правового регулювання (цивільно-правовому та адміністративно-правовому).

Оскільки до сфери спорту належать різноманітні спортивні та «навколо спортивні» відносини,

які за своєю сутністю є соціальними зв'язками по «горизонталі» та «вертикалі», природним є те, що для їхнього впорядкування використовують як диспозитивний, так і імперативний методи. Ця обставина дає підстави для висновку про відсутність єдиного методу правового регулювання відносин у сфері спорту.

Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи.

Намагання деяких науковців відшукати оригінальний метод правового регулювання, поки що виглядають мало продуктивними, оскільки, фактично, йдеться про нечітко структуровану суміш приватноправових та публічно-правових засобів впливу.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що спроби кваліфікувати комплексне правове регулювання спортивних відносин, як формування особливої сукупності норм – окремої галузі права, є некоректним, оскільки з позицій «нормативістського» підходу «спортивного права», так само, як і багатьох інших аналогічних галузей права (підприємницького права, інформаційного права, Інтернет права, космічного права тощо) існувати не може.

У зв'язку з цим постає питання про можливість визнання спортивного права «комплексною» галуззю права.

Варто зауважити, що існування комплексних галузей права тривалий час залишається предметом дискусій [15, 16].

Хоча з погляду загальної теорії права існування комплексних галузей можливе, проте виправданим здається застереження, що вести мову про такі комплексні утворення правових норм варто стосовно не «галузей права», а «галузей законодавства».

На такому методологічному підґрунті, М.В. Саннікова дійшла висновку, що «у випадку зі спортивним правом доцільно говорити про об'єктивне існування галузі законодавства і вирішувати проблеми правового регулювання суспільних відносин у сфері фізичного виховання та спорту через призму саме структури законодавства» [17].

Під таким кутом зору виправданою здається оцінка «спортивного права», як сукупності актів законодавства, що регулюють «спортивні відносини». Така сукупність актів, з певною мірою умовності може іменуватися «спортивне законодавство». Втім, така оцінка (так само як і найменування) нічого практично не дає,

оскільки є лише констатацією певного стану речей.

Таким чином спроби охарактеризувати «спортивне право», як єдину / цілісну категорію, з погляду нормативістського праворозуміння заводять у глухий кут.

Однак це не відповідає запитам та очікуванням суспільства, де ідея «спортивного права» набуває дедалі більшого поширення.

Отже виходимо з доцільності вживання терміну «спортивне право», а відтак і правдивості твердження про існування «спортивного права». Але при цьому уточнюємо, що «спортивне право» має характеризуватися не з позицій нормативістського праворозуміння, а під кутом зору соціально-правовим – як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості.

З таких позицій право розглядається як концепт, тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «право», супроводжують і характеризують його.

Відповідно «спортивне право» можна розуміти як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, у галузі (галузях), що прямо або по дотичній стосуються спорту.

Такий підхід дає можливість зняти проблеми методологічного характеру, котрі неминуче виникають при визначенні «спортивного права» на основі «нормативістського» бачення поняття та сутності права.

Розгляд «спортивного права» як концепту, не заперечує «нормативного» (законодавчого) наповнення цього поняття, але позбавляє необхідності оцінки його як системи правових норм, що утворюють жорстку ієрархічну структуру: галузь та підгалузі права, відповідні правові інститути тощо. Натомість, може йтися про «структуру «спортивного права», яка відображає систему «нормативного наповнення» цього концепту, тобто про структуру масиву законодавства, акти якого регулюють відносини у сфері спорту.

При цьому єдиним критерієм віднесення нормативного акту законодавства до «спортивного права» (котре, як зазначалося вище, є комплексною галуззю законодавства) може бути предмет правового регулювання, оскільки існування окремого, властивого лише цій галузі методу правового регулювання, поки що, не доведене.

Розмаїття відносин, пов'язаних зі сферою спорту, створює на практиці істотні незручності при пошуку актів законодавства, що застосо-

вуються для регулювання того чи іншого виду таких відносин; пошуку та систематизації матеріалів практики; субсидіарному застосуванні норм законодавства, застосуванні аналогії закону тощо.

З огляду на цю обставину, необхідно визначити орієнтири для встановлення кола норм, які можуть бути віднесені до нормативного наповнення концепту «спортивне право», а також критерії їхньої диференціації.

На підставі викладеного можна сформулювати кілька принципово важливих тверджень щодо сутності загального поняття (концепту) спортивного права.

По-перше, некоректним є віднесення спортивного права до сфери суто приватної чи суто публічної. Натомість, з певною мірою умовності, варто розрізняти спортивне приватне право та спортивне публічне право (так само, як розрізняють, скажімо, міжнародне приватне право та міжнародне публічне право)

По-друге, за межами загального «спортивного права» знаходяться норми адміністративного, карного, митного, податкового тощо права, оскільки зазначені галузі, як управлінські та охоронні, можуть стосуватися різних видів суспільних відносин, забезпечуючи їхнє впорядкування та охорону.

По-третє, логічним є розрізнення «спортивного права» у широкому та вузькому сенсі.

Під «спортивним правом» у широкому сенсі розуміється сукупність усіх норм і правил, що регулюють діяльність у сфері спорту. Вони складають відносно інтегровану систему багаторівневого порядку, що містить приватноправові та публічно-правові елементи. Необхідність врахування приватноправового та публічно-правового забарвлення спортивних відносин має враховуватися, аби визначити пріоритетність інтересів (приватні чи публічні) і на цьому підґрунті особливості методів правого регулювання, що застосовуються.

Під «спортивним правом» у вузькому сенсі розуміється сукупність регулятивних норм (переважно цивільно-правових), що забезпечують впорядкування власне «спортивних відносин», на засадах «Дозволено все, що не заборонено законом». Такий підхід надає договору значення норми цивільного законодавства. Можна стверджувати, що саме за його допомогою складається основний масив норм, які можуть бути віднесені до «спортивного приватного права».

Напрями регулювання спортивного приватного права (спортивного права у вузькому сенсі) виглядає наступним чином:

1) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються спортивних відносин: засади правового регулювання; застосування аналогії закону та права; визначення підстав виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері спортивних відносин; забезпечення самозахисту та захисту суб'єктивних прав; визначення правового режиму об'єктів цивільних прав, зокрема, земельних ділянок, прав інтелектуальної власності, інформації, як такого об'єкту; правочини у галузі спортивної діяльності; представництво; захист особистих немайнових прав фізичної особи тощо;

2) положення цивільного законодавства, що стосуються суб'єктного складу спортивних відносин: про створення та припинення юридичних осіб у сфері спорту; норми, що опосередковують внутрішньо корпоративні відносини; захист прав корпорацій тощо;

3) положення цивільного законодавства, що стосуються прав інтелектуальної власності: визначення об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері спорту; захисту прав інтелектуальної власності, норми про ліцензійні угоди тощо;

4) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються договорів та положення, які стосуються окремих видів договорів у сфері спорту;

5) положення цивільного законодавства, що стосуються недоговірних відносин у сфері спорту: про оголошення винагороди, конкурсу тощо; діяльність у сфері спорту в інтересах іншої особи без повноважень; відшкодування шкоди, завданої у сфері спорту; повернення безпідставно отриманого (збереженого) майна у цій сфері тощо;

6) положення цивільного законодавства, що стосуються спадкування спортивного майна: спадкування інтелектуальної власності у цій сфері, авторських прав на них тощо; поділ успадкованих прав на спортивні винагороди між спадкоємцями; переходу таких прав за спадковим договором тощо;

Оскільки схожу структуру може мати не лише «спортивне право», а й інші подібні концепти (скажімо, підприємницького права, корпоративного права та ін.), доцільним є виокремлення «спортивного права у «спеціальному сенсі».

При цьому до відповідного нормативного масиву мають бути віднесені лише ті норми, що стосуються суто сфери спорту: відносини, що виникають при укладенні контрактів, створенні та використанні спортивного обладнання тощо.

Після відповідної диференціації може бути визначене співвідношення відносин та правовідносин, які виникають у сфері спорту. Але спо-

чатку маємо згадати про «розмитість» термінопоняття «спортивні відносини», зумовлену тим, що ним охоплюється фактично уся сукупність відносин у сфері фізкультури та спорту.

Таке бачення цієї категорії та визнання «спортивного права» комплексною галуззю законодавства зумовлює «двоїстий» характер правовідносин, що виникають у цій сфері.

З одного боку, якщо ми визнаємо існування загального поняття «спортивного права/законодавства», то маємо визнавати й існування загальних «спортивних правовідносин».

Але, водночас, якщо ми включаємо до «спортивного права» норми цивільного, адміністративного, господарського, трудового тощо законодавства, то маємо визнати, що врегульовані цими нормами відносини є, відповідно: цивільними, адміністративними, господарськими, трудовими тощо правовідносинами.

Причому, тип правовідносин – приватний або публічний, характерні властивості конкретних правовідносин визначається саме «базовою» галуззю права: цивільним або адміністративним правом.

Оскільки тут йдеться про спортивне приватне право, то пріоритетним типом правовідносин мають бути цивільні правовідносини.

Це відповідає і тому базовому положенню, що сама сутність спорту, як такого, припускає рівність учасників цивільних відносин (за винятком адміністрування/державного управління).

Отже, що є цивільні відносини та правовідносини?

Відповідно до ст. 1 ЦК України предметом регулювання ЦК є особисті немайнові та майнові відносини. Перші не мають безпосереднього економічного змісту. Їх предметом є: ім'я, честь, гідність, ділова репутація, особисте життя, авторство на твори літератури, науки та мистецтва, свобода пересування та інші блага, невід'ємні від особистості. Деякі з особистих немайнових прав можуть належати також юридичним особам: право на честь, гідність, ділову репутацію, фірмове найменування, виробничу марку, товарний знак тощо. Майнові відносини наповнені безпосереднім економічним змістом, складаються стосовно матеріальних благ.

Цивільні правовідносини – це юридично впорядковані цивільні відносини, правові зв'язки, між юридично рівними суб'єктами, що є носіями цивільних прав і обов'язків.

Визначальні ознаки цивільних правовідносин:

1) вони є правовим зв'язком між юридично рівними суб'єктами, що в організаційно-правовому і майновому сенсі відокремлені один від одного;

2) ці суб'єкти є носіями цивільних прав та обов'язків щодо нематеріальних і матеріальних благ, які становлять цінність для них, як приватних осіб;

3) відносини їх учасників урегульовані на засадах ініціативи останніх, їх вільного розсуду, що ґрунтується на уповноважувальному характері норм цивільного права;

4) цивільні права і обов'язки виникають не лише з підстав, передбачених актами законодавства, але також на підґрунті загальних засад цивільного права;

5) захист цивільних прав і спонукання до виконання обов'язків здійснюється за допомогою заходів правового впливу, що застосовуються судом або уповноваженим учасником цивільних відносин.

Залежно від мети, функцій та завдань, які вони виконують, цивільні правовідносини можуть бути поділені на: 1) регулятивні; 2) організаційні; 3) охоронні.

Залежно від економічного змісту цивільні правовідносини поділяються на майнові та немайнові.

Майнові правовідносини мають економічний зміст. Їхнім об'єктом є майно (матеріальні блага). Немайнові правовідносини не мають безпосереднього економічного змісту. Вони можуть бути поділені на такі, що пов'язані з майновими правами (право авторства), і такі, що з майновими правами не пов'язані (особисті немайнові права тощо).

2. За юридичним змістом цивільні правовідносини поділяються на абсолютні та відносні.

У абсолютних правовідносинах носієві права протистоїть невизначена кількість зобов'язаних осіб (правовідносини власності). У відносних правовідносинах правоможному суб'єкту протистоїть одна або кілька конкретно визначених зобов'язаних осіб.

3. За об'єктом та характером здійснення права цивільні правовідносини поділяються на речові та зобов'язальні.

Об'єктом речових правовідносин є речі (майно), а правоможний суб'єкт може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, без сприяння зобов'язаної особи (правовідносини власності, сервітутні правовідносини тощо). Зобов'язальні правовідносини – це правовідносини, в яких об'єктом є дії (поведінка), а відтак правоможний суб'єкт для здійснення своїх цивільних прав потребує сприяння зобов'язаної особи.

4. Залежно від методу правового регулювання відповідних цивільних відносин, котрий включає як диспозитивні, так й імперативні елементи роз-

різняють правовідносини: а) імперативні; б) диспозитивні; в) змішані.

Особливості різних видів цивільних правовідносин відображаються в елементах його структури: 1) суб'єктах; 2) об'єктах; 3) змісті.

З урахуванням викладеного вище «спортивне право» можна розглядати не тільки як концепт, але й як навчальну дисципліну, предметом вивчення якої є спортивне право, як концепт, а також правові концепти, що виникають та існують у зв'язку з буттям (діяльністю) людини у сфері спорту.

Зауважимо, що формування структури дисципліни «спортивне право» і методики його викладання, може бути ускладнене надто широким розумінням цього концепту, спробами «втиснути» його в межі навчального курсу.

Тому доцільним є вивчення «спортивного права», передусім у спеціальному сенсі цього поняття з тим, що «спортивне приватне право» і «спортивне публічне право» будуть вивчатися на відповідних спеціалізаціях в межах окремих спецкурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко В. Г., Бабенко Д. В., Євдокимова Л. Г. Фізкультурно-спортивне право: регулювання суспільних відносин. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2017. № 147(1). С. 22-25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147(1)_7).
2. Апаров А.М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство, 2017. Т. 22. Вип. 1 (30). С. 6-19.
3. Кацуба Р.М. Місце спортивного права в системі права України: перспективи розвитку. Порівняльно-аналітичне право, 2014. № 5. С. 250-257.
4. Василенко М. Спортивне право: показники його формування (методологічний та учбовий аспекти). Юридичний вісник, 2017. № 2. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_13
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2008. 224 с.
6. Арістотель. Політика: Переклад з давньогрецької. Київ: Основи, 2000.
7. Банчук О.А. Проблема розмежування публічного і приватного права у правовій думці України XIX – початку XX століття. Автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
8. Банчук О. А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. Київ: Конус-Ю, 2008. 184 с.
9. Рабінович П.М. Приватне право і публічне право як загальносоціальні явища та як легалізовані терміно-поняття. Еволюція цивільного законодавства: Проблеми теорії і практики: Матеріали міжнарод. науково-практ. конф. 29–30 квітня 2004 року. Харків-Київ, 2004. С. 14–31.
10. Харитонов Є., Харитонova О. До питання про значення дихотомії «приватне право – публічне право». Вісник Академії правових наук України, 2000. № 2. С. 81-85.
11. Кодифікація приватного (цивільного) права України. Ред. А. Довгерта. Київ: Український центр правничих студій, 2000. С. 14-15.
12. Сивий Р. Б. Приватне (цивільне) право в системі права України. Київ: КВЦ, 2006. 214 с.
13. Довгерт А. Методологічне значення ідеї наднаціонального цивільного права. Право України, 2009. № 8. С. 15-19.
14. Харитонova О. І. Адміністративно–правові відносини (проблеми теорії). Одеса : Юридична література, 2004.
15. Хряпченко В. П. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права. Актуальні проблеми політики, 2015. № 55. С. 202 – 213.
16. Миколенко А.І. Чи існують комплексні галузі права? Правова держава, 2003. № 6. С. 203-206.
17. Саннікова М. В. Спортивне право: до постановки питання про виділення галузі. Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2016. № 32. С. 193-203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2016_32_18

REFERENCES:

1. Babenko, V.G., Babenko, D.V., & Evdokimova, L.G. (2017). Fizkulturno-sportivne pravo: reguluyuvannya suspilnih vidnosin [Physical culture and sports law: regulation of public relations]. *Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnog [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University]. Series: Pedagogical sciences. Physical Education and Sports, 147 (1), 22-25*. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147(1)_7) [in Ukrainian].
2. Aparov, A.M. (2017). Kontseptsiya sportivnogo prava: oglyad klyuchovih aspektiv [The concept of sports law: an overview of key aspects]. *Visnik ONU im. I. I. Mechnikova [Bulletin of ONU named after II Mechnikov]. Jurisprudence, 1 (30), 6-19* [in Ukrainian].
3. Katsuba, R.M. (2014). Mistse sportivnogo prava v sistemі prava Ukrainy: perspektivi rozvitku [The place of sports law in the legal system of Ukraine: prospects for development]. *Porivnyalno-analitichne parvo [Comparative and analytical law], 5, 250-257* [in Ukrainian].
4. Vasylenko, M. (2017). Sportivne pravo: pokazniki yogo formuvannya (metodologichniy ta uchbovyy aspekti) [Sports law: indicators of its formation (methodological and educational aspects)]. *Yuridichniy vsnik [Legal Bulletin], 2, 65-72*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_13 [in Ukrainian].

5. Rabinovich, P.M. (2008). *Osnovi zagalnoi teorii prava ta derzhavi [Fundamentals of the general theory of law and the state]*. Lviv: Krai. [in Ukrainian].
6. Aristotel. *Politika: Pereklad z davnogretskoi [Aristotle. Politics: Translation from ancient Greek]*. (2000). Kyiv: Osnovy.
7. Banchuk, O.A. (2007). *Problema rozmezhuвання publichnogo i privatnogo prava u pravovyi dumtsi Ukraini XIX – pochatku XX stolittya. [The problem of distinguishing between public and private law in the legal thought of Ukraine in the XIX – early XX centuries]*. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Banchuk, O.A. (2008). *Publichne i privatne pravo: Istoriya ukrainskikh vchen ta suchasnist [Public and private law: history of Ukrainian doctrines and modernity]*. Kyiv: Konus-Yu. [in Ukrainian].
9. Rabinovich, P.M. (2004). *Privatne pravo i publichne pravo yak zagalnosotsialni yavischa ta yak legalizovani termino-ponyattya [Private law and public law as general social phenomena and as legalized terms and concepts]*. Kharkiv-Kyiv. [in Ukrainian].
10. Kharytonov, E., & Kharytonova, O. (2000). Do pitannya pro znachennya dihotomii «privatne pravo – publichne pravo» [On the question of the meaning of the dichotomy "private law – public law"]. *Visnik Akademii pravovih nauk Ukraini [Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 2, 81-85. [in Ukrainian].
11. Dowgert, A. (Ed.). (2000). *Kodifikatsiya privatnogo (tsivilnogo) prava Ukraini [Codification of private (civil) law of Ukraine]*. Kyiv: Ukrainian Center for Legal Studies. [in Ukrainian].
12. Syvyi, R.B. (2006). *Privatne (tsivilne) pravo v sistemi prava Ukraini [Private (civil) law in the legal system of Ukraine]*. Kyiv: KVVC. [in Ukrainian].
13. Dowgert, A. (2009). Metodologichne znachennya idei nadnatsionalnogo tsivilnogo prava [Methodological significance of the idea of supranational civil law]. *Pravo Ukraini [Law of Ukraine]*, 8, 15-19. [in Ukrainian].
14. Kharytonova, O.I. (2004). *Administrativno-pravovi vidnosini (problemi teorii) [Administrative and legal relations (problems of theory)]*. Odesa: Legal Literature. [in Ukrainian].
15. Khryapchenko, V.P. (2015). Vid kriteriiv podilu sistemi prava na galuzi do kompleksnih galuzey prava [From the criteria of division of the legal system in the industry to complex branches of law]. *Aktualni problemi politiki [Current policy issues]*, 55, 202 – 213. [in Ukrainian].
16. Mykolenko, A.I. (2015). Chi isnyut kompleksni galuzi prava? [Are there complex areas of law?]. *Pravova derzhava [Legal state]*, 6, 203-206. [in Ukrainian].
17. Sannikova, M.V. (2016). Sportivne pravo: do postanovki pitannya pro vidlennya galuzi [Sports law: to the question of the allocation of the industry]. *Derzhavne budivnistvo ta mistseve samovryaduvannya [State building and local self-government]*, 32, 193-203. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2016_32_18 [in Ukrainian].